

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล คีตสุนทรจารย์

นันทา ขุนภักดี*

บทคัดย่อ

บทความเรื่องนี้มุ่งเสนอเกี่ยวกับความเชี่ยวชาญของศาสตราจารย์พิเศษหม่อมหลวงปิ่น มาลากุลผู้เป็นปราชญ์บุคคลผู้ทรงคุณค่าด้านการสร้างสรรค์งานวรรณศิลป์โดยเฉพาะการประพันธ์บทร้องเพลงไทยซึ่งมีมากทั้งด้านปริมาณและเปี่ยมด้วยคุณภาพให้เป็นที่รู้จักและเป็นที่ยอมรับของชนทั่วไปทั้งไทยและเทศ จนเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่า ผลงานของท่านล้วนแต่มีคุณค่าต่ออารยธรรมชีวิตของผู้คนทุกยุคทุกสมัย อำนาจประโยชน์ในทางสร้างสรรค์แก่วงการศึกษาดังปรากฏชัดเจนในบทกวีที่ชื่อ “ดนตรี” จนอาจกล่าวได้ว่า ท่านมีผลงานวรรณศิลป์ที่สร้างบทบาทเด่นทางด้านการศึกษาทั้งระดับชาติและนานาชาติ ดังนั้นองค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติหรือองค์การยูเนสโกจึงประกาศยกย่องท่านให้เป็นบุคคลสำคัญและมีผลงานดีเด่นด้านการศึกษาของโลกอย่างสมเกียรติต่อคุณูปการที่ท่านแสดงออกให้ปรากฏแก่สายตาชาวโลกแล้ว

Professor M.L. Pin Malakul : Lyric Musical Creative

Nandha Khunpakdee

Abstract

The purpose of this article is to expound Professor M.L. Pin Malakul's expertise, both musical and literary. He is greatly revered and praised for having produced precious works, especially his composition of lyrics to Thai traditional songs. His creativity, which reveals itself through both the quantity and quality

* ข้าราชการบำนาญ อดีตรองศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

of his musical oeuvre, has been appreciated by not only Thai people but also foreigners. It has been universally acknowledged that his works are highly valuable to people's lives, particularly as they serve to fulfill his educational purposes. The evidence is in one of his poems called "Music". Thus, it may be said that his literary and musical creation is central to the improvement in education, both on national and international levels. As a result, UNESCO celebrates his centennial birth anniversary, praising him as a distinguished educator whose pedagogical work has an incalculable worth.

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็นผู้มีการศึกษาดี ได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ไปศึกษา ณ ประเทศอังกฤษ สำเร็จรับปริญญาอักษรศาสตรบัณฑิตเกียรตินิยม อันดับ ๓ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๑ (หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ๒๕๒๖ : ๕๐) และมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ดพิจารณามอบปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๔ (หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ๒๕๓๙ : ม.ป.ป.) กลับมารับราชการเจริญรุ่งเรืองเป็นเกียรติเป็นศรีแก่สกุล เคยดำรงตำแหน่งสำคัญๆ ในวงการศึกษาของชาติได้แก่ตำแหน่งปลัดกระทรวงศึกษาธิการ อธิบดีกรมวิชาการ อธิบดีกรมการฝึกหัดครู อธิการวิทยาลัยวิชาการศึกษา (ปัจจุบันคือ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการและกระทรวงวัฒนธรรมเป็นเวลาช้านานโดยเฉพาะเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการนานถึง ๑๒ ปี ขณะที่ท่านยังดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการอยู่นั้นก็ได้รับพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ดำรงตำแหน่งอธิการบดีมหาวิทยาลัยศิลปากรอีกตำแหน่งหนึ่งด้วย เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๘ ท่านยังคงสร้างสรรคผลงานเพื่อความเจริญก้าวหน้าของชาติอย่างไม่หยุดยั้ง แม้เมื่อครบเกษียณอายุราชการออกรับพระราชทานบำนาญแล้ว ยังรับราชการทางการเมืองต่อมาอีก และเมื่อพ้นจากตำแหน่งรัฐมนตรีใน พ.ศ. ๒๕๑๒ ก็ยังคงดำรงตำแหน่งอธิการบดีต่อมาจนกระทั่ง พ.ศ. ๒๕๑๔ จึงถึงวาระออกตามรัฐธรรมนูญ

ท่านมีโอกาสรับใช้ใกล้ชิดเบื้องพระยุคลบาทสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้ามาแต่เยาว์วัย ได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระองค์ทรงแก้ไขโคลงที่ท่านฝึกเขียนเล่นตาม

ประสาเด็กและพระราชทานคำทรงสอนแบบอย่างการแต่งโคลงสี่สุภาพที่ถูกต้อง (หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ๒๕๓๙ : ๒๐-๒๑) กอปรกับท่านได้ศึกษาทางด้านภาษาศาสตร์และสันสกฤตซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของภาษาไทยมาอย่างแตกฉานลึกซึ้ง พร้อมทั้งมีนิสัยชอบแต่งคำประพันธ์ประเภทโคลง กลอน และกาพย์ ฉายแวงวิมาตั้งแต่อายุประมาณ ๑๕ ปี ถ้ามีโอกาสแต่งบทประพันธ์เมื่อใด พอท่านคิดแล้วลงมือเขียนทันที เวลาผ่านไปนานปีจึงทำให้ท่านมีความปรารถนาเรื่องและเชี่ยวชาญทางด้านวรรณศิลป์เป็นอย่างยิ่ง

ท่านได้รับแต่งตั้งให้เป็นราชบัณฑิต สำนักศิลปกรรมประเภทวรรณศิลป์ สาขาวรรณคดีและภาษาศาสตร์ตั้งแต่แรกเริ่มเป็นเวลานาน ๔๓ ปี และได้รับเลือกให้เป็นประธานสาขานี้อยู่จนถึง ๑๓ ปี ท่านได้ดำรงตำแหน่งศาสตราจารย์พิเศษในคณะครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย* เมื่อพุทธศักราช ๒๕๙๗ และได้รับยกย่องเชิดชู

* จากประวัติย่อในหนังสืออนุสรณ์พระราชทานเพลิงศพหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ป.จ., ม.ป.ช., ม.ว.ม. ณ เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส วันเสาร์ที่ ๓๐ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๙ ระบุประวัติรับราชการว่า พ.ศ. ๒๔๙๗...ศาสตราจารย์พิเศษในคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย... และมีคำประกาศเกียรติคุณ ในพิธีพระราชทานพระเกียรติยศ แต่ผู้ส่งเสริมภาษาไทยดีเด่น พ.ศ. ๒๕๓๑ ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยตอนหนึ่งว่า... ศาสตราจารย์ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล... ได้รับพระราชทานพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้เป็นศาสตราจารย์กิตติมศักดิ์ของมหาวิทยาลัยศิลปากร... ผู้เขียนได้ขอให้สาโรช จันมุกดา อดีตผู้อำนวยการกองงานวิเทศพระราชวังสนามจันทร์ ปัจจุบันเป็นข้าราชการบำนาญมหาวิทยาลัยศิลปากรซึ่งได้รับมอบหมายให้ทำงานในโครงการจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยฯ ช่วยค้นสอบทานอย่างรอบคอบแล้ว ปรากฏว่า ข้อความ...เป็นศาสตราจารย์กิตติมศักดิ์ของมหาวิทยาลัยศิลปากร นั้นไม่ถูกต้อง คือพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ. ๒๕๑๑ มาตรา ๓๔ ต่อมายกเลิก แล้วใช้พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ. ๒๕๓๐ มาตรา ๔๖ แทนซึ่งทั้งสองมาตรา ต่างกำหนดเรียกตำแหน่งศาสตราจารย์เกียรติคุณตรงกันและนับตั้งแต่มหาวิทยาลัยศิลปากรได้กำหนดตำแหน่งศาสตราจารย์เกียรติคุณ มาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๑ จนถึงปัจจุบัน สภามหาวิทยาลัยฯ ได้อนุมัติแต่งตั้งบุคลากรของมหาวิทยาลัยฯ ให้ดำรงตำแหน่งดังกล่าว จำนวน ๑๔ รายโดยไม่ปรากฏนามหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ดังนั้นจึงเชื่อได้ว่า คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้แต่งตั้งให้หม่อมหลวงปิ่น มาลากุลดำรงตำแหน่งศาสตราจารย์พิเศษในคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์นั้นถูกต้องแล้ว แต่สาเหตุที่บุคคลทั่วไปเรียกขานท่านด้วยความยกย่องตลอดมาว่า "ศาสตราจารย์" คงเนื่องมาจากในปีการศึกษา ๒๕๐๓ จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ นายกรัฐมนตรี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อ่านคำประกาศเกียรติคุณในโอกาสยกย่องให้ท่านได้รับพระราชทานปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ ว่า "ศาสตราจารย์ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล" และต่อมาในปีการศึกษา ๒๕๐๔ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ก็อ่านคำสดุดีเกียรติคุณในโอกาสที่ยกย่องให้ท่านได้รับพระราชทานปริญญาศิลปดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ว่า "ศาสตราจารย์ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล" เช่นเดียวกัน ดังนั้นบุคคลทั่วไปจึงคุ้นเคยที่จะเรียกขานท่านว่า "ศาสตราจารย์" สืบมา

๓๑๖ นันทา ชุนภักดี

เกียรติเป็นศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์ เมื่อพุทธศักราช ๒๕๓๐ (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๓๑ : ๒๔)

ผลงานประพันธ์

ศาสตราจารย์พิเศษ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล แต่งคำประพันธ์ไว้หลายชนิด และเป็นจำนวนมาก ด้วยคำประพันธ์ประเภทโคลง กลอนและกาพย์ ท่านเคยเขียนฉันทบ้าง ขอยกตัวอย่างหนังสือ “บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท” ซึ่งจัดพิมพ์เป็นชุดรวม ๖ เล่ม ดังท่านสรุปเนื้อหาของบทประพันธ์แต่ละเล่มเรียงร้อยให้คล้องจองไว้ดังนี้ เล่ม ๑ ราชะ และพระประยูรญาติ เล่ม ๒ การศึกษาของชาติ ศิลปวัฒนธรรม เล่ม ๓ ละครว้า ร้องทำนองเสนาะ เล่ม ๔ งานเฉพาะที่ได้รับมอบหมาย เล่ม ๕ นิราศหลายเรื่อง และเล่ม ๖ ท่องเที่ยว นิทาน บ้านเมือง เรื่องขบคิด กิจการเบ็ดเตล็ด

ในเล่ม ๖ มีคำประพันธ์ที่ท่านแต่งให้บุคคลในครอบครัวและผู้ที่เป็นที่รักยิ่ง ได้แก่ หม่อมหลวงปก มาลากุล หม่อมหลวงป้อง มาลากุล พี่สาว หม่อมหลวงปานตา (มาลากุล) วสันตสิงห์ น้องสาว ท่านผู้หญิงดุขฎิมาลา มาลากุล ณ อยุธยา ศรีภริยา หม่อมกอบแก้ว อาภากร ณ อยุธยา และรองศาสตราจารย์เด่นดวง พุ่มศิริ ผู้คุ้นเคยดังนี้

คุณพี่ปก

๐ ให้ไว้ด้วยน้ำจิต	เปรมปรีดี
วันเกิดของคุณพี่	ปกไชร้
ยี่สิบแปดพอดี	อายุ พี่นา
น้องช่วยปล้ม้จิตให้	พี่ด้วยยินดี ฯ
๐ คุณพี่จะมีบรมสุข	นิรทุกข์จะกล้ากราย
โรคพาพยาธิก็จะหาย	และจะสาบจะสูญไป
๐ โพลภัยและโรคหมีพั้นัน	ดูจะมันประหนึ่งไฟ
วันเกิดก็คือขอลก็ไหล	และจะดับมลายเพลิง
๐ คุณพี่จะอ้วนเร็วवलัน	เหมือนอย่างกับวัน
ที่อ้วนที่สุดที่เคย	

- โพลภัยอย่ามาอีกเลย
อย่ามาเกี่ยวข้องกับพ้องพาน
- คัศุรและหมุยก็มาร
อย่าอีกเหิมหาญ
- เทวาทุณชั้นอัมพร
เชิญเสด็จจร
ลงมาพิทักษ์ภักดี
- ขอให้เป็นตามพรของน้องนี้
ของน้องให้หนีไคร้ไร้ราคา
ขอคุณพี่จงสุขและหรรษา
หวังใจว่าคุณพี่ยินดีรับ
- ถึงว่าของนั้นไคร้จะไม่ดี
ถ้าแม้ว่าเต็มใจให้เต็มใจรับ
จะเลวทรมานเต็มที่มีอยากจับ
ก็จะนับว่าดีที่สุดเลย ฯ

คุณพี่ป๋อง

- วันเกิดคุณพี่ป๋อง
น้องสงโคลงสีมา
คุณพี่จุงปริดา
อันตรรายอย่าใกล้
นี่นา
เพื่อให้
เป็นสุข สราญเออย
สักน้อยๆมี ฯ

ให้อยู่เย็น

- ให้น้องปานของพี่มีความสุข
ทั้งอุ้ย เอ้ย อ้อ อ้อ ก็สบาย
นิราศทุกข์ทั้งโคกโรคสลาย
อีกลูกชายเขยสะเฝ้าให้อยู่เย็น ฯ

แอบมอง

- แอบมองอดใจได้
ยามนุษย์ยังเยาว์วัย
เหลียวดูคุณพี่ใจ
ยิ่งกว่าเนาในชั้น
สุขไป นานแะ
อยู่นั้น
พี่เอบ อิมนา
เขตฟ้านภาลัย ฯ

ให้หม่อมกอบแก้ว อากาศ ณ อยุธยา

(พระชายาพระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภาผู้สำเร็จราชการ)

๐ อายุยืนยิ่งร้อย
วรรณะอย่างวัยยี่
สุขะเสมอนมี
พละแกร่งยิ่งแก้ว

ขวบปี
สิบแล้ว
อาทิตย์
กอบกู้กุศลการ ฯ

ดวงเด่น

๐ บัดนี้ดาวดวงเด่นจะเป็นคู่
เพราะว่าคุณจิตรีมีแก้ว

พินิจดูชวนชมสมสมัย
ที่จะไปลอยระยับกับเด่นดวง ฯ

ในเล่มสอง ท่านตั้งปัญหาถามว่า “ในโลกนี้มีอะไรเป็นไทยแท้” โดยท่านตอบเองว่า

๐ ในโลกนี้มีอะไรเป็นไทยแท้
ทั้งคนมีคนจนแต่ต้นมา

ของไทยแน้นหรือคือภาษา
ใช้ภาษาไทยทั่วทุกตัวคน

๐ แม่อยากให้คุณรักได้พักผ่อน
สำเนียงกล่อมร้ายร้องทำนองไทย

ก็ไกวเปลให้นอนจนหลับไหล
ติตดูแต่สมัยโบราณมา

๐ บ้างชอบอ่านถ้อยคำทำนองเสนาะ
มีเสียงวรรณยุกต์ทุกทุกชั้น

ภาษาไทยไพเราะไม่แปรผัน
ขับร้องกันได้ง่ายคล้ายดนตรี

๐ ฉะนั้นหรือจะไม่ให้รักเจ้า
เกิดเป็นไทยคนหนึ่งเราจึงมี

ภาษาไทยของเรามีศักดิ์ศรี
ของดีที่ชื่อว่า “ภาษาไทย”

การที่ท่านอยู่รับใช้ใกล้ชิดพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทำให้ท่าน
ซึมซับสิ่งที่ดีงามด้านเพลงไทยไว้ในหัวใจของท่าน เมื่อมีโอกาสท่านพร้อมที่จะบรรจ
ทำนองเพลงไทยลงไปในผลงานและเผยแพร่ให้ผู้สนใจร่วมรับฟังด้วยความชื่นชมนิยมยินดี
เมื่อท่านอายุได้ ๑๕ ปี ท่านประพันธ์เพลงบทแรกชื่อ “เขมรราชบุรีสามชั้น” ดังนี้

๐ พุทโธเอ๋ยเคยสุขขสนุกนัก
ถ้าน้องมิเกรงราชาชาญา

เมื่อยามดึกคึกคักกะนะพี่จำ
จะอยู่อีกสักคราห้าหน้าที่

๐ เสียงนกร้องนกร้องได้ยิน
ถ้าพี่ป็องร้องเขมรราชบุรี

เหมือนเสียงไวโอลินพี่ปกสี
พี่ปกสีไวโอลินป็นจะฟัง ฯ

อีกเพลงหนึ่งซึ่งท่านแต่งเมื่อเยาว์วัยคือเพลงชื่อ “แขกสาหร่าย” มีเนื้อร้องดังนี้

นิจจาเอ๋ย

- นิจจาเอ๋ยเคยชอบอยู่ชอบจิต นื่องทำผิดอะไรไปบ้างหนา
จึงพิโรธโกรธซึ่งบึ้งพักตรา ไม่เหมือนกับเวลาแต่เดิมที
- ใ้อ้วาพี่ที่นื่องต้องคิดถึง นอนรำพิ้งนั้งคิดถึงแต่พี่
เหมือนมีดกรีดซีวี ใ้อ้วาหัวใจของนื่องนี้

จวนจะขาดเสียแล้วเอ๋ย

- พุทไร่เอ๋ยเคยมีพี่อยู่เสมอ กรรมจริงเออนื่องพี่จะเคยเห็น
พุทไร่เอ๋ยเคยสุขทุกเช้าเย็น จะกลายเป็นโศกเศร้าเหงาอุรา
- เมื่อยามแลดูจันทร์อันนวลใส นื่องฝันไปว่านั่นแน่พี่เดินมา
ลุกตื่นพื้นผวา เอ๊ะพี่ของนื่องกลับมา

อ้อนื่องนิทราฝันไปเอ๋ย ฯ

นอกจากนี้ยังปรากฏมีเพลงไทยอันไพเราะอยู่อีกเป็นจำนวนมากที่ระบุไว้ในผลงานของท่าน ดังจะได้กล่าวถึงต่อไป

เพลงอาศิรวาทหรืออำนวยพร

เนื้อร้องเป็นข้อความอัญเชิญดวงพระวิญญาณมาสู่พระบรมราชานุสาวรีย์ ถวายพระพรเจ้านายหรืออำนวยพรญาติสนิทมิตรสหายเนื่องในโอกาสคล้ายวันประสูติหรือคล้ายวันเกิด ดังบทอาศิรวาทราชสดุดีที่ท่านแต่งให้เนตรนารีโรงเรียนราชโบริกานุเคราะห์ จำนวน ๖๐ คน อ่านทำนองเสนาะและขับร้องอัญเชิญดวงพระวิญญาณพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมาสู่พระบรมราชานุสาวรีย์ที่บ้านไร่ ตำบลคลองตากุด อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี บทถวายพระพรที่วังรื่นฤดี และบทอำนวยพรคล้ายวันเกิดพี่สาวคนที่สองของท่านต่อไปนี้

ไอ้ว่าพระราชชะ

๑. โคลง (อ่านทำนองเสนาะ)

○ อ้าพระมงกุฎเกล้า	ทีใน สวรรค์แฮ
เชิญเสด็จทรงชัย	เยี่ยมฟ้า
ทอดพระเนตรลงไป	ยังโลก
บ้านไร่ใครโอบอ้า	ไอ้ขลุ่ยไอ้ฉิ่งเชิญพระองค์

กาพย์ (เพลงขอมใหญ่)

○ อ้าพระมงกุฎเกล้า	ข้าขอเฝ้าบาททองสุ
เชิญทอดพระเนตรลง	ยังขอบเขตประเทศไทย
○ เคียรราบกราบบังคมทูล	นเรนทรสุรวุฒินัย
เพื่อเชิญเสด็จไป	ค่ายบ้านไร่ที่มั่นคง

๒. โคลง (อ่านทำนองเสนาะ)

○ อ้าพระมงกุฎเกล้า	จอมสยาม
เคยเสด็จมาเยี่ยมยาม	กระโน้น
ซ่อมรบเพื่อสร้างความ	แข็งแกร่ง
ข้าศึกไกลไกลโพ้น	ยังอมแพ้วพระองค์

กาพย์ (เพลงสารีกาเขมร)

○ อ้าพระมงกุฎเกล้า	แห่งพันธุ์เฝ้าสยามพงศ์
เสด็จฝ่าปาดง	มาบ้านไร่ราชบุรี
○ เพื่ออบรมเสื่อป่า	ให้เก่งกล้าการราวรี
เสื่อป่าแข็งแกร่งมี	ชัยชำนะเพราะพระองค์

๓. โคลง (อ่านทำนองเสนาะ)

○ อ้าพระมงกุฎเกล้า	สมัย ไน้หนา
ประทับแรมบ้านไร่	บ่อยครั้ง
มีพระหฤทัย	ปรานโปรด
ข้าพระบาทจึงตั้ง	ค่ายขึ้นเพื่อพระองค์

กาพย์ (เพลงพัดชา)

○ อ้าพระมงกุฎเกล้า	สมัยเก่าก่อนนี้คง
มีพระราชประสงค์	ประทับแรมเป็นหลายครา
○ พระราชหฤทัย	โปรดบ้านไร่แต่นั้นมา
ข้าพระบาทจึงพา	กันตั้งค่ายเพื่อพระองค์

๔. โคลง (อ่านทำนองเสนาะ)

○ อ้าพระมงกุฎเกล้า	ราชา- ธิราชแฮ
ทรงเยี่ยมวิมานมา	สักครั้ง
เนินดินกลางวงนา	สูงเด่น
บ้านไร่ได้คิดตั้ง	แต่งขึ้นถวายพระองค์

กาพย์ (เพลงสร้อยสนตัด)

○ อ้าพระมงกุฎเกล้า	ผู้เป็นเจ้าของจักรีวงศ์
เชิญพระเสด็จจง	จากวิมานมาบ้านไร่
○ ที่กลางวงนา	เนินสูงมีงามกระไร
ฝีมือชาวบ้านไร่	ได้สร้างค่ายถวายพระองค์

๕. โคลง (อ่านทำนองเสนาะ)

○ อ้าพระมงกุฎเกล้า	มหาธิ- ราชแฮ
เชิญเสด็จพระจรัส	จากฟ้า
ประพาสค่ายหลวงที่	บ้านไร่
ขอโรกาสข้า	นอบน้อมบาทบงส์

กาพย์ (เพลงต้นเพลงฉิ่ง)

○ อ้าพระมงกุฎเกล้า	ขอให้เราเชิญเสด็จจง
จากฟ้ามาโดยตรง	ยังบ้านไร่โพธาราม
○ ตัวค่ายหลวงบ้านไร่	แลวิไลเหลือจะงาม
เป็นสุขทุกผู้นาม	ได้ก้มเกล้าเฝ้าพระองค์

๖. โคลง (อ่านทำนองเสนาะ)

๐	ข้าพระมงกุฎเกล้า	วชิรา- วุทธ
	เชิญพระเสด็จมา	อยู่ยั้ง
	ณ พระอนุสา-	วริย์เด่น
	ข้าพระบาทได้ตั้ง	จิตน้อมนอบพระองค์

กาพย์ (เพลงวิไลนาคตัด)

๐	โอ้วพระราชา	วชิระขัตติวงศ์
	เชิญพระเสด็จจง	ณ อนุสาวรีย์งาม
๐	ประทับเป็นดวงใจ	ชาวบ้านไร่ไพศาราม
	ราชบุรียังมีนาม	ว่าเป็นเมืองพระราชา ฯ

(งานเปิดพระบรมราชานุสาวรีย์ฯ ๒๕๓๑ : ๒๐-๒๒)

ถวายพระพรที่วังรื่นฤดี

สะสม	๐	รื่นฤดีปรีดาน่าประหลาด	บนฟากฟ้าอากาศดูแจ่มใส
		เทพบุตรทั่วถ้วนล้วนเรใจ	ชวนนางในนภามาร่ำรำ
ฝรั่งควง	๐	ด้วยยามนี้ยี่สิบสี่พฤศจิกายน	วันมหามงคลในฉนำ
		เนตรนารีเอิกเกริกเบิกระบำ	ประกอบคำถวายพระพรชัย
พราหมณ์	๐	ข้าพระองค์ทรงโฉมโฉมนี้	เพชรรัตนแจ่มจ้ากว่าไข
ดีดน้ำเต้า		ไม่มีเปรียบเทียบที่นภาลัย	เพราะดวงสุกสดใสได้จากมา
ดวง	๐	ขอพระองค์ทรงพระเจริญยิ่ง	อยู่เป็นมิ่งขวัญของผองพวกข้า
พระธาตุ		เป็นแหวนเพชรของชาติราชสุดา	รัตนาเป็นประกายหลายร้อยปี ฯ

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๑ : บทที่ ๑๐๘-๑๑๑)

๒๕

มะโรง ร.ศ. ๑๑๑

ปีอันเป็นมงคล

นางนาค	๐	วันที่ยี่สิบสิงหาคม	ฤกษ์อุดมโชคงามยามวันสันต์
		มาลาแข่งแบ่งบานประสานกัน	เฉลิมขวัญวันเกิดเชิดชูงาน

	๐ มะโรงมาบรรจบครบหกรอบ
บรรดาห้องดีใจใครจะปาน	เราชื่นชอบปรีดีเปรมเกษมศานต์
บรรดาหลานเรจรีนขึ้นนหทัย
มหาฤกษ์	๐ วิสุทธคามยามที่มีทุกข์ร้อน
ยามเป็นสุขสนุกนี้กระไร	มีผู้ผ่อนโคกคลายหายทุกข์ได้
มีผู้ใหญ่คอยเอื้อเกื้อการงาน
	๐ มีความยุติธรรมประจำจิต
ฝีมือศิลปะเด่นให้เป็นทาน	กรุณาเป็นนิจแก่น้องหลาน
ทั่วทั้งบ้านจึงมีแต่สุขใจ
มหาชัย	๐ ถึงวันนี้วันดีเป็นศรีวัน
ท่านได้พลอยสุขด้วยช่วยชูใจ	จึงชวนกันบันเทิงเรจรีนเรจให้
หลานน้อยใหญ่หอมล้อมอยู่พร้อมเพรียง
	๐ มิตรมากหน้าหลายตากีมาด้วย
ร้านอาหารมากมายตั้งรายเรียง	ลูกศิษย์ช่วยจัดงานประสานเสียง
ดนตรีขับรับเสียงสดดี
บทเทศ	๐ ปวงข้าขออวยกรเหนือเกศา
โปรดอวยชัยให้ท่านสวัสดิ์	อาราธนาคุณพระประเสริฐศรี
ถึงร้อยปีอายุวัฒนา
	๐ อนามัยจงดีอย่ามีไข้
พละมันวรรณะเจริญตา	ประสงคิใดได้สมปรารถนา
สุขพระราชอาอยู่ป้อน้องหลานเอย ฯ

(มะโรง ร.ศ. ๑๑๑ ป้อนเป็นมงคล ๒๕๑๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

เกี่ยวกับเพลงข้างต้นนี้ จันทวรรณ (วสันตสิงห์) เทวรักษ์ (จดหมาย) หลานสาวท่านเขียนเล่ามาให้ฟังว่า

...ส่งหนังสือ ... “มะโรง ร.ศ. ๑๑๑ ป้อนเป็นมงคล” มาให้พี่ .. หน้าแรกเป็นบทเพลงอวยพรที่ท่านแต่งเขียนใส่กรอบถมลงยาลายไทยให้พี่สาว ม.ล.ป้อนในวันคล้ายวันเกิดครบ ๘๐ ปี ในวันงานฉลองอายุนั้นท่านในกลุ่มพี่ น้อง หลาน ร่วมกันออกมาร้องเพลงอวยพรพร้อมด้วยมหรีบรรเลงประกอบอย่างไพเราะ และท่านจัดพิมพ์หนังสือนี้แจกผู้มาร่วมงานด้วย...

๓๒๔ นันทา ชุนภักดิ์

๐ กล้วยไม้มีดอกช้า	ฉันใด
รักต่อยอดดงยาใจ	เยี่ยงนั้น
อายุลุล่วงไป	เจ็ดรอบ แล้วนา
ยังออกดอกกระชั้น	ไปเว้นฤดูกาล ๗

โคลงข้างต้นนี้ปรากฏในหนังสือชื่อ “บทเพลงของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล” (๒๕๓๒ : หน้าใบรองปก) ซึ่งท่านพิมพ์แจกงานคล้ายวันเกิดท่านผู้หญิงดุขฎิมาลา มาลากุล ศรีภริยาอายุครบ ๘๔ ปี หน้าปกมีรูปดอกกล้วยไม้ดงงาม มีข้อความใต้ดอกเป็นลายมือของท่านเขียนว่า “กล้วยไม้มีดอกช้า ฉันใด” พร้อมลายเซ็นชื่อท่านกำกับไว้ในหน้าคำนำท่านเขียนชี้แจงไว้อย่างน่าสนใจดังนี้

บทเพลงต่างๆ นี้ เรียงตามอักษรในพจนานุกรม “กล้วยไม้มีดอกช้า” เป็นบทแรก ข้าพเจ้าตื่นเต้นมาก เพราะเป็นคำประพันธ์ที่คนรู้จักมากที่สุดประการหนึ่ง และ “กล้วยไม้” เป็นดอกไม้ที่สวยงามมากอีกประการหนึ่ง คือ เป็นยอดของดอกไม้ ถ้าเป็นมนุษย์ก็ย่อมเป็นหญิงที่งดงามมากและเป็นคู่ชีวิตของชาย

เขียนคำนำมาได้เพียงเท่านี้ ท่านผู้อ่านก็คงเดาถูกว่า เหตุใดข้าพเจ้าจึงจัดพิมพ์ “กล้วยไม้มีดอกช้า” เพื่อเป็นบรรณาการแก่ท่านทั้งหลายในวันที่ ๔ กันยายน ๒๕๓๒

ซึ่งต่อมาอีก ๔ ปีท่านได้นำมาพิมพ์รวมไว้ในบทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๗

เพลงบทละคร

เนื่องจากท่านคุ้นเคยกับพระราชชินพนธบพิทโชนและละครพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่มีบทเพลงอยู่ด้วยที่รวมเรียกว่าละครสังคีต ดังนั้น เมื่อวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๓๓ ซึ่งเป็นวันฉัตรมงคลของพระองค์ ชาวหอวิชาการานุสสรณ์

ถือว่าเป็นวันบำเพ็ญพระราชกุศลน้อมเกล้าฯน้อมกระหม่อมอุทิศถวายโดยท่านกับคณะ
ชาวหอฯจัดพิมพ์บทเพลงพระราชานิพนธ์รวม ๒๐๐ เรื่องเพื่อเผยแพร่พระเกียรติคุณ
ดังที่เคยปฏิบัติเสมอมาเช่นปีก่อนๆ แต่ต่างเรื่องกัน เป็นต้นว่าร้อยกรอง ๑๐๐ เรื่อง
บทละคร ๑๐๐ เรื่อง พระราชดำรัส ๑๐๐ ครั้ง บทปลุกใจ ๑๐๐ บท นิทาน ๑๐๐ เรื่อง
และย่อบทละคร ๑๐๐ เรื่อง ความจริงในปี พ.ศ. ๒๕๓๓ ได้ตกลงกันว่าจะพิมพ์
บทเพลงพระราชานิพนธ์ ๑๐๐ เรื่อง และวางกฎเกณฑ์ไว้ในใจว่า ๑๐๐ เรื่องนั้น เพลงจะ
ต้องไม่ซ้ำกัน แต่สาเหตุที่ทำให้ต้องเปลี่ยนแปลงดังท่านเขียนเล่าไว้ดังนี้

แต่พอทำไปไม่เท่าไรก็เกิดความลำบาก เพราะพระบาท
สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้าทรงพระ
ราชานิพนธ์บทกลอนงามๆ สำหรับให้ร้องด้วยทำนองเดียวกัน ความ
ลำบากอยู่ที่การตัดสินใจว่าจะเอาบทงามๆ บทใดทิ้งเสีย บางครั้ง
การเลือกที่รักมักที่ชังระหว่างบทกลอนคู่เดียวใช้เวลาตั้งครึ่งชั่วโมง
คงจะไปไม่รอดเป็นแน่แท้ จึงต้องแก้กฎในใจว่า ไม่ต้องเคร่งครัดใน
เรื่องนี้มากนัก แล้วงานก็จะเดินไปได้ดี นั่งหัวร่อทำงานกันต่อไป
ผลิตผลิตจริงๆ จนบทพระราชานิพนธ์ ๑๐๐ เรื่องตามที่ตั้งใจไว้
กลายเป็น ๒๐๐ เชื่อว่าท่านผู้อ่านไม่ขัดข้องในเรื่องที่จำนวนเพิ่มขึ้น
(ปีน มาลาฤกษ์ ๒๕๓๓ : หน้าคำนำ)

นอกจากนี้ท่านยังได้บันทึกคำโคลงและคำกลอนไว้อีกสองบทแสดงความรู้สึกที่
ท่านมีต่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังนี้

๐ พระมหาธีรราชเจ้า	จอมปรารถน
เสด็จสู่วิมาน	ฝากฟ้า
แต่กลอนกาพย์พระราชทาน	ยังอยู่
เพื่อมนุษย์ได้หล้า	จะได้รู้ نرمย์ ฯ

๐ บทเพลงพระมหากษัตริราช เสมือนหนึ่งปีพาทย์วงศ์สุวรรณค
ชื่นใจฟังได้ตลอดวัน แม้เมื่อมอยหลับฝันยังได้ยิน ฯ

(เป็น มาลากุล ๒๕๓๓ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

ดังนั้นเมื่อท่านตกลงใจว่าจะแต่งบทละครเรื่องใหม่ให้วิทยาลัยครูสวนดุสิต แสดงในงานแจกประกาศนียบัตรปลายปีการศึกษา ๒๕๐๙ ซึ่งท่านได้รับเกียรติให้เป็น ผู้แจกทุกปี ท่านจึงคิดแต่งบทละครโดยนำเรื่องราวมาจากเรื่อง Le Lac des Cygnes ซึ่งเป็นที่รู้จักกันทั่วโลกเนื่องจาก Tchaikovsky ประพันธ์ดนตรีให้แสดงเป็นระบำปลายเท้าเป็นครั้งแรกใน พ.ศ. ๒๔๑๙ ซึ่งท่านเขียนเล่าว่าเป็นเรื่องที่ตั้งงามมากทั้งระบำปลายเท้าและดนตรีที่ไพเราะจับใจ เมื่อท่านไปยุโรปคราวใด ท่านมักจะต้องหาดูทั้งที่กรุงลอนดอนและกรุงปารีส เมื่อท่านคิดจะแต่งเรื่องดังกล่าวเป็นไทย ประจวบเหมาะกับท่านมีโอกาสไปดูการซ้อมละครเรื่องวิชาวาพระสมุทรไม่ต่ำกว่า ๑๐ ครั้ง และเมื่อจัดแสดงที่โรงละครแห่งชาติ ๔ ครั้ง ท่านก็ตามไปดูทั้ง ๔ ครั้ง เพลงอันไพเราะของวิชาวาพระสมุทรติดหูท่านอยู่นาน จึงทำให้ท่านคิดออกว่าจะทำเรื่อง Le Lac des Cygnes เป็นไทย โดยเขียนเป็นบทละครแบบวิชาวาพระสมุทร และเรียกว่าละครสังคีต ให้ตัวละครแต่งตัวแบบตะวันตกแต่ให้ร้องเพลงไทย ท่านลงมือแต่งใช้เวลาเพียง ๙ วัน ด้วยความระลึกถึงพระมหากษัตริย์คุณของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงขอพระบรมราชานุญาตใช้ชื่อดุสิตธานีเป็นชื่อเมืองในบทละคร และเริ่มต้นด้วยประโยค “พวกเราชาวบุรียินดีเหลือ...” ของวิชาวาพระสมุทร (เป็น มาลากุล ๒๕๐๙ : ๕๕-๕๗)

ท่านตัดสินใจแล้วว่า จะใช้เพลงไทย จึงได้ขอร้องให้ครูมนตรี ตราโมท ผู้เชี่ยวชาญด้านดนตรีไทยกรมศิลปากรให้ช่วยบรรจเพลงให้ยกเว้นนางนาคซึ่งเป็นภาพย้งและลาวสมเด็จกับแขกสาวร้ายซึ่งเป็นเพลงที่มีสร้อย และท่านได้แต่งบททั้งสองนั้นให้มีสร้อยเรียบร้อยแล้ว ครูมนตรี ตราโมทได้ช่วยเหลือเป็นอย่างดียิ่ง ปรากฏว่ามีทำนองเพลงเหมือนกับวิชาวาพระสมุทรอยู่หลายเพลง โดยเฉพาะเพลงแรกที่บรรจชื่อเพลงโยนดาบเหมือนกันซึ่งทำให้ท่านปีติยินดียิ่งนัก เพลงขอมกล่อมลูกคิดนำมาจากหนามยอกเอาหนาม

บ่ง และเพลงกระบอกทองนั้น คือเพลงที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชนิพนธ์ทรงเรียกว่า เพลงแมลงวันทอง บทร้องที่ให้เหล่าหงส์จ้ะบรรำท่านใช้กาพย์สุรางคนางค์ แต่งเสร็จแล้วไม่แน่ใจว่าจะบรรจุเพลงได้ได้ แต่ปรากฏว่าครุมนตรี ตราโมท บรรจุเพลงหงส์ทองให้ ท่านจึงใช้ชื่อหงส์ทองเป็นชื่อบทละครแทนชื่อเดิมที่คิดไว้ว่า หงส์เหิน เพราะท่านเห็นว่าเหมาะกว่า (ปีน มาลากุล ๒๕๐๙ : ๕๔-๕๙)

จะเห็นได้ว่า เพลงในบทละครที่ท่านแต่งมีทั้งที่ท่านตัดสินใจเลือกบรรจุเพลงเอง และขอให้ผู้เชี่ยวชาญช่วยบรรจุเพลงให้ ท่านยังกล่าวเพิ่มเติมไว้อีกตอนหนึ่งว่า “เมื่อได้เขียนหงส์ทองจบแล้ว ก็รู้สึกว่าการเจริญรอยพระยุคลบาทนั้นย่อมถูกต้องเสมอ หงส์ทองเป็นบทละครเรื่องที่ ๒๖ ของข้าพเจ้า ได้จัดพิมพ์ที่องค์การการค้าของคุรุสภา เมื่อ ๑๓ ต.ค. ๒๕๐๙ แสดงทางวิทยุโทรทัศน์ช่อง ๔ เมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๑ แสดงในงานของวิทยาลัยครูสวนดุสิต เมื่อวันที่ ๑๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๐” (ปีน มาลากุล ๒๕๓๒ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

ตัวอย่างเพลงในบทละครสังคีตเรื่องหงส์ทองที่ฟังไพเราะและเพลิดเพลินมีดังนี้

บทร้อง (โยนดาบ)

พลเมือง	○ พวกเราชาวบุรียินดีเหลือ	เจ้านครเอื้อเฟื้อเรามากมาย
	เฉลิมขวัญวันประสูติของเจ้าชาย	จึงตั้งหน้ามาถวายพระพรชัย
		(ปีน มาลากุล ๒๕๐๙ : ๑)

บทร้อง (สะสม)

พลเมือง	○ ไชโยได้เฝ้าเจ้าชีวิต	ชาวดุสิตธานีน้อมถวาย
	พระพรให้ชื่นฉ่ำเกียรติกำจาย	สรรพโรคโรคร้ายอย่าปีทา
	○ เป็นปิ่นเกศข้าเจ้าอยู่เนนาน	ทรงเกษมสำราญสุขहरษา
	สร้างดุสิตอุทยานปานเมืองฟ้า	ให้สมพรพวงข้าทุกข้อเอย ฯ
		(ปีน มาลากุล ๒๕๐๙ : ๓-๔)

บทร้อง (แขกสาหร่าย)

นางหงส์ ๐ เป็นเวรกรรมทำไว้ในปางหลัง พระอภัยม้ายิ่งที่วังใหญ่
 พิโรธกริ้วโกรธเป็นพื้นไฟ สาปให้ข้าเป็นสฤงฆา
เหล่าหงส์ ๐ ใ้อ้วาไซคชะตามารศรี เปรียบเหมือนนวิ
 ระหว่างที่มีเมฆมา อัปเนาเศรั้าดูรา
 แม้ว่าสวสลดหมดปัญญา ใ้อ้วาสนาของเจ้าเอย ๕

(เป็น มาลากุล ๒๕๐๙ : ๑๗-๑๘)

บทร้อง (ขึ้นพลับพลา)

นางหงส์ ๐ ที่เมตตาข้าไซรัจจับใจนัก
เจ้าชาย เพราะพี่รักดวงจิตพิสมัย
นางหงส์ ฉิวว่าพบหญิงอื่นก็ขึ้นใจ
เจ้าชาย สาบานได้ใจเดียวไม่เหลือวแล ๕

(เป็น มาลากุล ๒๕๐๙ : ๒๑)

บทร้อง (ประเทศ)

เหล่าหงส์ ๐ ขวนกันปรีดีเปรมเกษมสุข
พระสหาย นิรทุกข์นวิโคกโชคดีแน่
หงส์ซูดหนึ่ง ขอแต่เพียงน้ำใจไม่เปลี่ยนแปลง
นางหงส์ อย่าเพ็งแนใจนักวรักรจริง ๕

(เป็น มาลากุล ๒๕๐๙ : ๒๑)

บทพากย์

พระอภัยกา ๐ เจ้าชายดุสิตธานี เหตุอย่างไรมี
 มาบุกรุกแคว้นแดนไพโร
 ๐ คิดคร่าหงส์ทองว่องไว เจ้าฤาจะใจ
 ชื่อสัตย์ได้ข้ามสามวาร

๓๓๐ นันทา ชุนภักดี

- หลานข้าอาอย่าเชื่อคนพาล รักไปไม่นาน
- จะกลับเป็นซังซังใจ
- ศศิธรโคจรเร็วไป เกือบลับเหลี่ยมไผด
- รีบลับกลับเป็นหงส์ทอง ฯ

(เป็น มาลากุล ๒๕๐๙ : ๒๓-๒๔)

บทร้อง (บุล่ง)

เจ้าชาย	◦ อย่าร้องให้ไปเลยนะน้องแก้ว
พี่อยู่ข้างน้องน้อยคอยประคอง	สิ้นแล้วสิ่งน่าสยดสยอง
เจ้าอย่าร้องครวญครำให้ซ้าใจ
นางหงส์	◦ อยู่จงดีเถิดพี่น้องมีโคก
เดือนจะคล้อยน้องน้อยต้องคลาไคล	ต้องละโลกมนุษย์สุดวิสัย
มาใหม่พรั่งนั้นะพี่ยา ฯ

(เป็น มาลากุล ๒๕๐๙ : ๒๔)

บทร้อง (นางนาค)

ผู้รับเชิญมา
ในงานทั้งหมด	◦ ไชโยพระราชชนนี
พระเกียรติพระยศยิ่งยง	เจ้าชายผู้มี
	◦ ครองรัฐร่วมกันมั่นคง
เป็นเจ้าของจิตใจ	ทั้งสองพระองค์
	◦ ดุสิตธานีเกรียงไกร
ปมี้จะเทียบเปรียบปาน	รุ่งเรืองเมืองใด
	◦ งามวังดุสิตอุทยาน
เสมอสุวรรณค์ชั้นฟ้า	เยี่ยมมโอบอิฟาร
	◦ ปวงข้าครานี่ปรีดา
นอบกายถวายพระพร ฯ	ดีใจได้มา

(เป็น มาลากุล ๒๕๐๙ : ๒๖-๒๗)

บทร้อง (สาริกา)

ภรรยาหมา	◦ ผู้ก่อเรื่องที่จริงคือหญิงชั่ว	ที่แต่งตัวดำเนินทมิฬดิษฐ์
อำมาตย์	งานมงคลแต่งด้ามาทำไม	เอออยู่ไหนกันแน่แม่ด้วการ
มหาอำมาตย์	◦ สองประตูด้านหลังยังปิดอยู่ คงเป็นผีแน่นักหรือยักษ์มาร	อีกประตูก็มียามทหาร เสดาดาลในนอกแล้วออกไป ฯ (เป็น มาลากุล ๒๕๐๙ : ๓๘-๓๙)

บทร้อง (กระบอกทอง)

ทั้งหมด	◦ ใ้เวรกรรมใครทำไว้แต่ก่อน	จึงเดือดร้อนสิ้นสุขเป็นทุกข์ใหญ่
พระชนนี	ท่านมหาอำมาตย์ผู้กาจไกร	จงเตรียมพวกพ้องไว้ไปด้วยกัน ฯ (เป็น มาลากุล ๒๕๐๙ : ๓๙)

บทร้อง (ดวงพระธาตุ)

นางหงส์	◦ การทำลายชีวิตนั้นผินนัก ประชาชนชาวสุตินครา	ถ้ายังรักหงส์ทองต้องเชื่อข้า ยังต้องการราชาไว้ปกครอง
	◦ ส่วนตัวข้ามันไซร์ไม่มีโชค ขอแต่ให้ได้คงเป็นหงส์ทอง	จะลาโลกละห้อยลอยละล่อง ที่เห็นฟ้าอย่าต้องได้กลับกลาย ฯ (เป็น มาลากุล ๒๕๐๙ : ๔๖-๔๗)

บทร้อง (สามเส้า)

นางหงส์	◦ เหมือนนาวาฝ่าลมเกือบล่มลง	บรรดาหงส์โคกเหลือเมื่อตอนค่ำ
หงส์ชุดหนึ่ง	แต่ฟ้ากลับแจ่มใสได้ตั้งลำ	ที่ชอกช้ำกลับขึ้นรินฤดี
เหล่าหงส์	◦ ขออำนาจอวยชัยให้ทั้งสอง ครองสุตินาวากว่าร้อยปี	พบแต่ท้องฟ้าสว่างกระจ่างศรี สุขทวีปรีดาอย่าเสื่อมคลาย ฯ (เป็น มาลากุล ๒๕๐๙ : ๕๐)

บทร้อง (เวศกรรม)

นางหงส์	๐ พระองค์รู้ใจข้ามาประหลาด	ว่าไม่อาจจากมิตรสนิทได้
	จึงเชิญชวนมวลหงส์จากพงไพร	เข้าไปในดุสิตอุทยาน
เหล่าหงส์	๐ รู้สำนักพระคุณเป็นบุญนัก	บรรดาหงส์จงรักสมัครสมาน
	ยังจะได้ไปดุสิตอุทยาน	ชมละครเบิกบานสำราญใจ ฯ

(เป็น มาลากุล ๒๕๐๙ : ๕๑-๕๒)

บทร้อง (กราวรำ)

ทั้งหมดวันเจ้าชาย	๐ ไชโยจบเรื่องแสงเรื่องรอง	นกร้องโหมผินได้ยินเสียง
และนางหงส์	ราวจะกล่อมรักรับขับสำเนียง	เสนาะเพียงดนตรีที่วังใน
นางหงส์/เจ้าชาย	๐ แต่หงส์ทองล่องฟ้าหาไม่แล้ว	เหลือแต่เพียงดวงแก้วที่สุกใส
ทั้งหมดวันนางหงส์	ขอให้แก้วสว่างที่กลางไพร	เป็นทางให้นิยมชมชื่นเอย ฯ

(เป็น มาลากุล ๒๕๐๙ : ๕๓-๕๔)

วิทยาลัยครูสวนดุสิตแสดงละครเรื่องหงส์ทองอยู่หลายปีแล้วก็มีการเปลี่ยนแปลง ดังปรากฏในหนังสือชื่อ "ธิดาหงส์แห่งดุสิตธานี บทละครสังคีต ของปิ่น มาลากุล เขียนต่อจากเรื่องหงส์ทองสำหรับวิทยาลัยครูสวนดุสิต" โดยท่านเขียนคำนำไว้เมื่อวันที่ ๒๙ มกราคม ๒๕๑๔ ดังนี้

ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๐ เป็นต้นมา วิทยาลัยครูสวนดุสิตได้จัดแสดงละครเรื่องหงส์ทองหลายครั้ง ข้าพเจ้ามีความยินดีเป็นอย่างยิ่ง เพราะการแสดงละครเรื่องนั้นทำให้เกิดมี "ทุนหงส์ทอง" เพื่อส่งเสริมการศึกษาของนักเรียนขึ้น แต่การแสดงเรื่องหงส์ทองซ้ำๆ กันหลายครั้งก็อาจเกิดความเบื่อหน่าย จึงมีผู้เสนอให้ข้าพเจ้าแต่งเรื่องใหม่และแนะนำเรื่อง Turandot มาดัดแปลง จึงปรากฏผลเป็นเรื่อง "ธิดาหงส์แห่งดุสิตธานี" ดังที่อยู่ในมือของท่านผู้อ่านขณะนี้ ข้าพเจ้าหวังว่าบทละครเรื่องนี้ จะช่วยส่งเสริมให้เกิดประโยชน์ทางการศึกษาเช่นเดียวกับเรื่อง "หงส์ทอง"

ข้าพเจ้าขอขอบคุณ คุณมนตรี ตราโมท ที่ได้ช่วยบรรจเพลง
ให้อีกครั้งหนึ่ง

(เป็น มาลากุล ๒๕๑๔ : หน้าคำนำ)

อนึ่ง ท่านยังชี้แจงเพิ่มเติมอีกว่า

ธิดาหงส์เป็นละครเรื่องที่ ๓๔ ของข้าพเจ้า ประพันธ์เสร็จเมื่อ
วันที่ ๒๔ มกราคม ๒๕๑๔ เป็นละครสังคีตเช่นเดียวกัน จัดพิมพ์ที่
องค์การคำของครูสภาเมื่อ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๔ แสดงครั้งแรกเมื่อ
๑๑ มีนาคม ๒๕๑๔ แสดงทางวิทยุโทรทัศน์ช่อง ๔ เมื่อ ๒๐ มีนาคม
๒๕๑๔

เรื่องธิดาหงส์นี้... ผู้ประพันธ์เองเห็นว่า มีบทเพลงเพราะๆ
ไม่ค่อยกว่าหงส์ทอง หงส์ทองมีเพลง ๓๔ บท ธิดาหงส์มี ๓๑ บท ...
เพลงน้ำลอดใต้ทรายนี้ไพเราะดีจริง

(เป็น มาลากุล ๒๕๓๙ : ๑๒๕)

นอกจากเพลงน้ำลอดใต้ทรายที่ท่านชื่นชมว่าไพเราะดีแล้ว ในบทละครเรื่อง
ธิดาหงส์แห่งดุสิตธานียังมีบทเพลงที่ไพเราะอีกหลายเพลง ดังนี้

บทร้อง (สร้อยเพลง)

นางทาส	○ ใต้พระร่มโพธิ์ทองของข้าเอ๋ย	พระไม่เคยยบยังฟังเสียง
	เขาคงชวนให้อยู่เป็นคู่เคียง	หัวใจเพียงจะขาดลงจับพลัน
	○ ถ้าเขารู้ว่าพระองค์ทรงเป็นหลาน	สายสุนันทอุทธานต้องโคกคัลย์
	เขาจะต้องฟ้องโจษมีโทษทัณฑ์	ไอ้ชีวิตพระจะรอดได้อย่างไร ฯ

(เป็น มาลากุล ๒๕๑๔ : ๑๘)

บทร้อง (เทพทอง)

มหาอำมาตย์	○ จะบอกว่าเจ้าชายนายคนนั้น	เป็นนักมวยสำคัญที่คนขาม
นายตำรวจจวัง	แต่ต้องโทษมีผิดต้องปิดนาม	ต้องไปถามพคดีที่ตะราง
มหาอำมาตย์	○ บอกว่าเป็นลูกชายนายตำรวจ	แต่ก่อนนี้มีหนวดนัยน์ตาขวาง

๓๓๔ นันทา ขุนภักดี

นายตำรวจวัง อยู่บ้านอำมาตย์ใหญ่ไปพลางพลาง หนีตระรานอนบ้านสำราญดี ๆ
(ปีน มาลากุล ๒๕๑๔ : ๔๔-๔๕)

บทร้อง (ลมพัดชายเขา)

ต้นเสียง ◦ สว่างแสงศศิธรเมื่อตอนดึก กิ่งพฤษะอินอ่อนนอนอยู่เฉย
เหมือนคอยคู่เสนาหาให้มาเชย กระไรเลยช่างช้าเวลารอ ๆ
(ปีน มาลากุล ๒๕๑๔ : ๔๖)

บทร้อง (น้ำลอดใต้ทราย)

พระราชินี ◦ ใ้วว่าพระบิดาและมารดร ประทับรอนแรมปานิจจาเอ๋ย
พระไม่ห้วงดวงใจกระไรเลย ข้าไม่เคยเปลี่ยนเปล้าเหงาวิญญา
◦ การปกครองของรัฐไม่ขัดข้อง แต่ปกครองใจนี้มีปัญหา
เป็นเวรกรรมทำไ้แต่ไรมา พระบิดมารดาของข้าเอ๋ย ๆ
(ปีน มาลากุล ๒๕๑๔ : ๔๗)

บทร้อง (เขมรไทรโยค)

พระสหายหญิง ๒ ◦ นางทาสีนี้เอนไม่ยอมพุด หนำพูดเบี้ยวเป็อนเหมือนขุนซ้อง
เจ้าเอยเจ้าไม่เยงหน้ามอง
นางทาส ◦ น้อยจิตเจ็บใจ ไม่ปรองดอง เพราะถูกถองตีทั่วจนตัวลาย
หมู่พลเมืองหญิง ตับตับ ดุบดุด ถูกทุบเกือบตาย
นางทาส ◦ ปากร้องไวววาย ยิ่งดั่งบับโอย บับโอย
ทั้งหมด มั่นดั่งบับบับ บับบับ โอยโอย ๆ
(ปีน มาลากุล ๒๕๑๔ : ๕๘)

บทร้อง (ลีลากระท่อม)

เจ้าชาย ◦ ข้าได้มอบแก่นางทุกอย่างแล้ว ดวงแก้วอย่าหาว่าลืกหนี
อย่างทีหนึ่งชีวิตเป็นมิตรพลี ถวายแด่ราชินีแห่งดวงใจ

- อย่างที่สองใส่หากว่าชีวิต คือความรักสนิทพิศมัย
อย่างทีสามงามยิ่งกว่าสิ่งใด ชานี้มีให้กัลยา ฯ
(เป็น มาลากุล ๒๕๑๔ : ๖๑-๖๒)

บทร้อง (ฝรั่งควง)

- พระราชินี ○ ทีเลามาชานี้ยินดียิ่ง ถ้าแนชดัสตัยจริงเชื่อถือได้
ข้าก็รู้ชื่อเจ้าจงเข้าใจ ลูกชายใหญ่ของป่าช้ารูนาม ฯ
(เป็น มาลากุล ๒๕๑๔ : ๖๕)

บทร้อง (ทองย่อน)

- เจ้าชายผู้น้อง ○ ขอเดชะพระองค์ผู้ทรงศรี ราชินียิ่งใหญ่ไม่มีสอง
ข้าสมัครรักเล่นเรื่องหงส์ทอง แต่จำต้องหลบหายหลายเวลา
○ เผอิญพบบิดาข้าพระเจ้า ผมเฝ้ารุงรังคังคนบ้า
รู้แจ้งว่าปลอมแปลงมา เพื่อตามหาลูกชายที่หายไป
○ ข้าต้องตามติดชิดตัว ด้วยกลัวภัยที่อาจมีได้
บัดนี้ตำรวจวังจับขังไว้ ขอภัยโทษเกิดพระราชินี ฯ
(เป็น มาลากุล ๒๕๑๔ : ๖๙)

ต่อมาท่านแต่ง *หงส์ทอง ฉาก ๖๐* แล้วจัดพิมพ์ร่วมกับท่านผู้หญิงดุจฎีมาลา มาลากุล ณ อยุธยา เพื่อแสดงความยินดีต่อคุณหญิงกระจ่างศรี รักตะกนิษฐ ผู้อำนวยการวิทยาลัยครูสวนดุสิต เมื่อบำเพ็ญกุศลฉลองอายุ ๖๐ ปี ๑๒ ตุลาคม ๒๕๑๗ *หงส์ทองฉาก ๖๐* มีบทเพลงที่ไพเราะชวนฟังเช่นเดียวกัน ดังนี้

บทร้องสี่คน (ปิ่นตลิ่งนอก)

- ธิดาหงส์ ○ ได้พบชาวธานีดีใจนัก ดูคึกคักแจ่มใสจิตใจเหลือ
เจ้าชายผู้พี่ ชาวดุสิตทั้งมวลล้วนร่าเริง แสงเกิงหรือแสงแห่งดวงใจ
นางทาส ○ ข้าพเจ้านางทาสมิอาจนิ่ง วันนั้นวันสำคัญยิ่งจริงหรือไม่
เจ้าชายผู้น้อง สำคัญสี่สาวงามถามทำไม มิงงานใหญ่ของผู้อำนวยกาฯ
(เป็น มาลากุล ๒๕๓๙ : ๑๒๐)

บทร้องพระชนนี (สร้อยสนตัด)

เมื่อเรามาครบถ้วนจำนวนแก้ว	เริ่มระบ่ำรำแท็กก็ควรอยู่
นพรัตนมงคลให้ชนดู	ฉลองงานท่านผู้อำนวยการ ฯ

(ปีน มาลาकुล ๒๕๑๔ : ๑๒๑)

เพลงพื้นบ้าน

ท่านสนใจเพลงพื้นบ้านด้วยจึงมีผลงานปรากฏใน**บทประพันธ์สรรมากว่าพันบท เล่ม ๔ เล่ม ๖** และในหนังสือ**บทเพลงของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล** ได้แก่ เพลงช้อย เพลงพวงมาลัย น้อยใจยา และราชินีเกริง ดังนี้

ระบำบ้านไร่

(ช้อย)	<ul style="list-style-type: none"> ○ ไหว้ครูอาจารย์ทุกท่านทุกคน ○ ไหว้คุณพ่อคุณแม่ไปเลย ○ ขอพระมงกุฎอุดหนุนข้า ○ ขอถามน้องช้ำยาใจ 	<p>เทวดาเบื้องบนน้อยใหญ่</p> <p>พระมหาธีรราชของไทย</p> <p>ไหว้ทั้งอาเขยน้ำสะไกร</p> <p>ให้ครั้นให้ครองที่บ้านไร่</p> <p>ให้มีปัญญารุ่งไฉ</p> <p>ชาวบ้านมากมีขับไล่</p> <p>เจ้าเตรียมจะไล่หรือเปล้าเอย</p> <p>เจ้าเตรียมจะไล่หรือเปล้าเอย)</p>
(พวงมาลัย)	<ul style="list-style-type: none"> ○ เอ้อระเหยมารำ 	<p>มารำระบำบ้านไร่</p> <p>มารำระบำบ้านไร่</p>
(หญิง)	<ul style="list-style-type: none"> ○ ใครมาซักถามเอาความกับข้า ○ เลอออยากจะกราบก็กราบเสีย ○ พวกเขาเมืองที่มากับเจ้า 	<p>มาเรียกร้องว่ายาใจ</p> <p>ที่มากคอยกราบคอยไหว้</p> <p>ชวนลูกชวนเมียมากก็ได้</p> <p>ใครมาประจบกราบไหว้</p> <p>ชื่อเสียงของเขาว่ากระไร</p> <p>บอกข้าอย่าแก้งว่าไป</p>

ดูเหมือนชื่อคล้ายกับวัดแจ้ง

	○	อยากเป็นเพื่อนกับสาวชาวบ้านไร่	จงยกมือไหว้เสียก่อนเอ๋ย
(ชาย)		อยากเป็นเพื่อนกับสาวชาวบ้านไร่	เป็นความจริงใจของพี่เอ๋ย
(ชาย)	○	เอ้อระเหยมารำ	มารำระบำบ้านไร่
(รับ)		เอ้อระเหยมารำ	มารำระบำบ้านไร่
	○	เข่าว่ามีสาวสวยสวย	บ้านไร่นี้รวยคนงามวิไล
		ใจของพี่เต้นอยากเห็นหน้า	ที่คู่สุดสำหมาถึงบ้านไร่
	○	น้องของพี่จงเอาบุญ	คนชื่อวัดอรุณคอยได้
		น้องรักของพี่อย่าอ้อมค้อม	จะยอมก็ยอมเถิดอย่าใจ
	○	พี่จะได้กลับไปบ้าน	คิดถึงนงคราญเรื่อยไป
		ตกลงนะสาวชาวบ้านไร่	ขอจงเห็นใจพี่เอ๋ย
(หญิง)	○	ไม่ตกลงดอกสาวชาวบ้านไร่	อยากรู้มกริมไปนักร้อย
	(รับ)	ไม่ตกลงหรือสาวชาวบ้านไร่	อยากรู้มกริมไปนักร้อย ฯ

น้อยใจยา

○	เสียงใหม่นี้จ้างดีหนักหนา	ครูสภ่าจึงมาจุ่มนม
	พอกุเฮาฮวมเค้าเป็นกลุ่ม	ตั้งสาวตั้งหนุ่มมาสู่เวียงเหนือ
	ได้ปะบิ๊บฮับความจ้วยเหลือ	กลุ่มไหนมาเมื่อจ้วยกันแต่เนอ

ราชินีเกริง

○	ใกล้จะถึงยามสอง	เขาจะประคองประดับ
	มหาดเล็กขยับ	เขยื้อนมารับขวัญนาง
○	ใกล้จะถึงยามสาม	สาวงามก็ให้ท่า
	บุโรหิตไขว่คว้า	เข้ามาหาหนวลนาง
○	ใกล้จะถึงยามสี่	ทนต์บดียิ้มกริม
	บอกว่าเนื่อนางนึม	ดีใจปืมจะววยวาง ฯ

ใต้เนื้อเพลงบทนี้ ท่านเขียนอธิบายไว้ดังนี้ว่า

จากเรื่อง “นางอุปกาศา” ลีเกพระราชนิพนธ์ แต่ทรงพระราชนิพนธ์แต่เค้าโครงเรื่องเท่านั้นให้ผู้แสดงคิดกลอนเอาเอง

ก่อนที่จะแสดงที่หอวิชาวุฒานุสรณ์ ผู้เขียนต้องตรวจบท และเห็นว่าควรบอกเวลาในเรื่องให้ชัดเจน จึงได้แต่งบทให้ เป็นประสพการณ์ที่เพิ่งเคยจะมี

เพลงไทยสากล

ท่านแต่งเนื้อร้องสำหรับเพลงไทยสากลไว้หลายเพลง โดยท่านจะระบุไว้ต้นเพลงว่าทำนองสากล ทำนองสากลจาก *The Best Things in Life are Free* ทำนองสากล (*All Alone*) และ เพลงสากล เป็นต้น แต่มีบางเพลงที่พวกเราร้องกันจนคุ้นหูซึ่งปรากฏในบทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๔ และเล่ม ๖ ได้แก่ *อันความกรุณาปราณี* *โอ้วว่าดวงใจ* และ *สนามจันทร์* ดังตัวอย่าง

อันความกรุณาปราณี

(พระราชนิพนธ์ เวนิสวานิช) ◦ อันความกรุณาปราณี จะมีใครบังคับก็หาไม่
หลังมาเองเหมือนฝนอันชื่นใจ จากพากฟ้าสุราลัยสู่แดนดิน
(ทำนองสากล) ◦ ประทับอยู่เวียงวังเหมือนยังฟ้า ยังเสด็จลงมาถึงท้องถื่น
ทรงพระกรุณาเป็นอาจิดน แล้วถวิลหวังให้เราได้ตาม ฯ

ใต้เนื้อร้องเพลงนี้ท่านเขียนอธิบายไว้ว่า “โรงเรียนสตรีวิทยาจัดงานละครถวายสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีทอดพระเนตร”

โอ้วว่าดวงใจ

◦ โอ้วว่าดวงใจอยู่ไกลลิบ เหลือจะหีบมาชมภิรมย์สันต์ (พระราชนิพนธ์)
จริงหรือคุณศากุลที่รำพัน ซิดสวรรค์ไม่แจ้งยังแคลงใจ
◦ ไม่เคยหลงระบำรำบัลเลต์ แต่คราวนี้จิตเหินไปได้
ขอบใจคุณศากุลนี้กระไร ที่วาดภาพชื่นใจให้ชื่นชม ฯ

เพลงสนามจันทร์

- สนามเอยสนามจันทร์ แก้วที่ฉันรักนี้อยู่ที่ไหน
อยู่จำเพาะเหมาะวางกลางหัวใจ หรืออยู่ในสวรรค์อันรูจี
- สนามจันทร์อยู่ที่ไหนใครรู้บ้าง อย่าอำพรางตอบสำนวนให้ควรที่
เคยถนอมกล่อมเกลี้ยงเลี้ยงรัตติ ผู้ใดมีคำตอบจะขบใจ
- ตอบเอยตอบถ้อย น้อยน้อยอย่าพะวงฤาสงสัย
แก้วของเจ้าอยู่ยงจงเข้าใจ เพราะอยู่ในดวงจิตมิตรของเรา
- แต่บัดนี้สายใจไม่สมัคร ว่าไม่รักกันแล้วก็อย่าเขา
ดวงแก้วไทรมทรุดสุดจะเดา เทียมมิตรเข้าค้ำจุนเอาบุญเอย ฯ

ได้เนื้อร้องเพลงนี้ท่านเขียนอธิบายไว้ว่า “เขียนตามแนว ‘ความรัก’ ในพระราชนิพนธ์ เวนิสวานิช”

เพลงขับ พากย์และเห่

นอกเหนือจากทำนองเพลงต่างๆ ที่กล่าวข้างต้นแล้ว ท่านยังแต่ง บทขับเสภา เต่าเห่ และบทพากย์ ไว้อีก ท่านได้เขียนคำนำบทละครเสภาเรื่องมาตามบัตเตอร์ ฟลายไว้ดังนี้ว่า

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๙ คณะกรรมการส่งเสริมกิจการละครพูด เติร์ยมการจะเชิญเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาในงานราตรี สโมสรละครพูด ข้าพเจ้าจึงได้เขียนบทนี้ขึ้น ตั้งใจจะให้แสดงเป็น ละครเสภาในห้องโถงโดยมีฉากง่าย ๆ แต่มีความจำเป็นจะต้องระบับ ความคิดนั้น บทจึงค้างอยู่

บัดนี้คณะ Bangkok Symphony Orchestra จะจัดแสดง Madame Butterfly ที่โรงละครแห่งชาติ ข้าพเจ้าจึงคิดถึงบทละครเสภาที่ได้เคย แต่งไว้ จึงนำมาพิมพ์ให้อ่านเล่นกัน

ขับเสภา

- ขอดถวายบังคมบรมบาท
ข้าขอขับเสภาวาระนี้
- กรรรมการคณะละครพูด
อาจนำเรื่องมหาอุปราชา
- ณ แดนดินห้องถิ่นอิตาลี
แต่เฉพาะมาตามบัดเตอร์ฟลาย
- ในกรมพระนารายณ์ประพันธ์พงศ์
เรียกว่า “สาวเครือฟ้า” ยอดयाใจ

กษัตริราชธำรงศรี
บำเรอเบื้องอุลสีพระบาทา
หมายมุ่งพิสุจน์ให้เห็นว่า
มาสร้างเป็นเสภาสะดวกตาย
บุชชินีประพันธ์ไว้มากหลาย
คนทั้งหลายนิยมชมทัวไป
ท่านได้ทรงดัดแปลงแสดงใหม่
คนสมัยคุณพ่อก็นิยม ฯ

(เป็น มาลากุล ๒๕๒๗ : ๑)

เต่าเห่

- แม่เอยแม่ปิ้ง
ผองเราชาวครุสภา
ผองเราชาวครุสภา
แพใหญ่เราได้พักพิง
- บ้างจับวางบ้างลงน้ำ
บ้างขึ้นเขาไปเอาไม้ไผ่
ผู้อำนวยการทำงานจึงร้องสั่ง
พันแก่งแล้วก็ขอเชิญ

ดูโขดเขางามยิ่งเจริญตา
ต่างชวนกันมาล่องแม่ปิ้ง
ต่างชวนกันมาล่องแม่ปิ้ง
ก็จอดรายเรียงเคียงกันไป
แม่ปิ้งเย็นชื่นจ้ำจโลมใจ
มาช่วยคนแพต่อเพลินเพลิน
ถึงแก่งระวังอย่าแก่งเกิน
จะต่อทั้งวันก็ตามใจ เห่ฯ

(บทเพลงของปิ่น มาลากุล ๒๕๐๗ : ๑๖)

พากย์

- ปีศาจ ◦ เสร็จงานเผาผลาญอุรุธยา
ก็โอนก็อ่อนหย่อนลง
- บ้านเมืองแลเห็นเป็นผง
แต่แล้วก็เริ่มใจหวาม

หัวใจของข้า
ก็สมประสงค์

- เมืองขาดกษัตริย์เรื่องนาม เหมือนว่าสาวงาม
ที่ขาดภัสดาสามี
- ครอบครัวยุขาดสุขสวัสดิ์ เหมือนบัวหลากสี
ที่อ่อนระเหยโรยลง
- แต่ไทยจะกลับยืนยอง พระพุทธศาสน์คง
ช่วยได้ในยามอัปจน
- แต่ว่าเดี๋ยวก่อนสุริยน จะจรรขึ้นพัน
ขอฟ้าซ้ำต้องรีบจร ฯ

(ปีน มาลากุล ๒๕๓๑ : ๒๗)

- วิญญาน กษัตริย์ ๑**
- ดูก่อนผู้แปลกหน้าตา เจ้าบุกรุกมา
จนถึงปราสาทราชวัง นำพลหนุนหลัง
 - เราชื่ออุทองก้องดัง มาสร้างกรุงศรีอยุธยา
 - เอาอย่างเราบ้างสักครา ไปสร้างนครา
เอาเองจะสมเหตุ
 - เจ้ามีความชอบขอบใจ แต่เราไม่ให้
เจ้าครองกรุงศรีอยุธยา

- วิญญาน กษัตริย์ ๒**
- เรนามนเรศวรราชา เคยมีศักดิ์
 - ฤทธิ์เดชได้ปราบศัตรูพาล พวกผู้รุกราน
 - เจ้าเอาอย่างเราบิมนาน จึงต้องพ่ายแพ้บารมี
 - บัดนี้อยุธยาธานี ไม่หมดคนดี
จึงได้รอดพ้นโศภักย์
 - เจ้าทำสิ่งชอบขอบใจ แต่เราไม่ให้
เจ้าครองกรุงศรีอยุธยา

วิญญาน	๐	เราคือนารายณ์ราชา	เดินทางไกลมา
กษัตริย์ ๓		จากราชนิเวศน์ลพบุรี	
	๐	อยากจะให้เจ้าจรี	ไปสร้างธานี
		ทางใต้ใกล้กับอ่าวสยาม	
	๐	เจ้าจะได้บุรีงาม	สิ่งชื่อลือนาม
		และเจ้าจะเป็นกษัตริย์ไทย	
	๐	ที่เจ้าทำขอขบขบใจ	แต่เราไม่ให้
		เจ้าครองกรุงศรีอยุธยา	

(เป็น มาลากุล ๒๕๓๑ : ๔๐)

เพลงประจำโรงเรียนธรรมาธิปไตย

เมื่อท่านจะมีอายุย่างเข้าวัย ๗ รอบปีนักษัตรในวันที่ ๒๔ ตุลาคม ๒๕๓๐ กระทรวงศึกษาธิการตกลงจะจัดงานฉลองให้ที่ห้องประชุมคุรุสภา ก่อนถึงวันงาน นายอภัย จันทวิมล ประธานกรรมการจัดงานได้ไปหาและเรียนถามท่านว่าประสงค์สิ่งใดบ้าง ท่านตอบว่าอยากได้พระบรมราชานุสาวรีย์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเครื่องเสื่อป่า เป็นผลให้ได้พระบรมราชานุสาวรีย์ประทับบนเก้าอี้ผ้าใบระหว่งการล้อมรอบที่บ้านไร่ โดยตกลงให้กรมพลศึกษาเป็นผู้ดูแล เรียกว่า *ค่ายหลวงบ้านไร่* พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเปิดพระบรมราชานุสาวรีย์และค่ายหลวงบ้านไร่ เมื่อวันที่ ๑๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๑

เมื่อสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์แล้ว ท่านจำเป็นต้องพัฒนาค่ายหลวงหลายๆ ด้าน เป็นต้นว่า ได้สร้างสุขศาลาให้กระทรวงสาธารณสุขดำเนินการสำหรับผู้ที่มาใช้ค่ายตลอดจนชาวบ้านทั่วไป และได้เปิดโรงเรียนอนุบาลเพื่อปลูกฝังเรื่องชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ตามที่ได้กราบบังคมทูลสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี โรงเรียนอนุบาลดังกล่าวชื่อว่า *โรงเรียนธรรมาธิปไตย* (หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ๒๕๓๙ : ๒๒๘)

ท่านแต่งเพลงให้โรงเรียนธรรมาธิปไตยไว้หลายเพลงดังปรากฏในหนังสือ บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๔ งานเฉพาะที่ได้รับมอบหมาย ดังนี้ บทที่ ๘๕๖ บ้านไร่โพธาราม “ธรรมาธิปไตย” บทที่ ๘๗๘ อยู่โดดเดี่ยว อยู่ได้อย่างไรกัน บทที่ ๘๘๕ สะระ และบทที่ ๘๘๖ เพลงวิสาขะ โดยท่านได้ขับร้องลำพังบันทึกเสียงไว้ คือ เพลงโดดเดี่ยว อยู่ได้อย่างไรกัน เพลงสะระ และเพลงวิสาขะซึ่งประกอบไปด้วยเพลง ไทยทำนองพญาสีเสา บรรเทศ และเพลงสากล ภายหลังโรงเรียนดนตรีสยามกลการ บรรเลงดนตรีสากลประกอบการขับร้องเพลงโดดเดี่ยวฯ ทางโรงเรียนให้ชื่อเพลงนี้ใหม่ว่า เพลงธรรมาธิปไตย ส่วนเพลงบ้านไร่โพธารามฯ ไม่มีการบันทึกเสียงไว้ แต่เป็นที่ทราบกันว่าท่านกำหนดให้ร้องเป็นเพลงไทยทำนองลำทองย่อน (นฤมล จูประเสริฐ, สัมภาษณ์)

ยังมีเพลงที่ท่านแต่งให้โรงเรียนธรรมาธิปไตยอีกเพลงหนึ่งชื่อเพลงตุ๊ดตุ๋ แต่งเพื่อเตรียมการเฝ้าหูละของพระบาทเนื่องในโอกาสที่ท่านกราบบังคมทูลเชิญสมเด็จพระ เทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินมาทรงเปิดโรงเรียน ธรรมาธิปไตยเมื่อวันศุกร์ที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๓๓ แต่ปรากฏว่าไม่มีโอกาสได้ขับร้อง เพลงนี้ถวายเพื่อทรงฟังในวันเสด็จพระราชดำเนิน อย่างไรก็ตาม ทางโรงเรียนได้มอบ หมายให้นวลจันทร์ จินากักดี อดีตอาจารย์ ๒ ระดับ ๗ ของโรงเรียนเป็นผู้ขับร้องบันทึก เสียงไว้

เนื้อร้องเพลงต่างๆ ดังกล่าวมีดังต่อไปนี้

บ้านไร่โพธาราม

“ธรรมาธิปไตย”

○ คนดีย่อมมีเพื่อนดีเด่น	เป็นกฎเกณฑ์ธรรมชาติศาสนา
คำ “ประชาธิปไตย” เราได้มา	จากการเมืองเรื่องน่าอนาถใจ
○ พระมหากษัตริราชฉลาดเฉลียว	รับสั่งว่าคนเดียวอยู่มิได้
ต้องหาเพื่อนมาอยู่คู่กันไป	“ธรรมาธิปไตย” จึงเข้ามา
○ “ประชาธิปไตย” จะรุ่งเรือง	ซึ่งเป็นเรื่องที่ใจใฝ่ฝันหา
มีเพื่อนรักคอยช่วยด้วยปัญญา	นั่นก็คือ “ธรรมาธิปไตย” ๙

อยู่โดดเดี่ยว อยู่ได้อย่างไรกัน

- พระมกุฎพระยังรับสั่งว่า อันประชาธิปไตยในความฝัน
อยู่โดดเดี่ยวอยู่ได้อย่างไรกัน ต้องตามธรรมาธิปไตยให้รับมา
- ธรรมาธิปไตยที่ในค้าย เด็กมากมายหมามุ่งมาศึกษา
เจริญรอยยุคลบาทพระราชา ในเรื่องชาติ ศาสนา กษัตริย์ไทย ฯ

ฮะฮะ

- (๑) ◦ เรามีพี่และน้อง ฮะ เราต้องสมัครรักกัน
เรามีคุณแม่คุณพ่อ ฮะ คุณพ่อกันก็รักฉัน
เรามีคุณลุงคุณป้า ฮะ คุณยายคุณย่าท่านก็รักฉัน
แต่ว่าคุณแม่นั้น รักฉันมากกว่าใครใคร ฮะ ฮะ
- (๒) ◦ เรามีพระเจ้าอยู่หัว ฮะ รักกันทั่วทั้งเมืองไทย
พระองค์ทรงฉลาด ฮะ ช่วยประชาชาติทุกเพศทุกวัย
ท่านไม่เคยทรงหยุดยั้ง ฮะ ทั้งทั้งที่เป็นยอดคนไทย
เป็นคนไทยนี้ฉันดีใจ มีโอกาสได้จงรักภักดี ฮะ ฮะ
- (๓) ◦ เรามีศาสนา ฮะ เขาว่าสำคัญด้วยชี
คนไม่มีศาสนา ฮะ กล่าวได้ว่าเป็นคนไม่ดี
พระสงฆ์ท่านเสียสละ ฮะ ภาเรนันท่านมากมี
ท่านสวดมนต์เป็นภาษาบาลี หวังให้เรานั้นน้อย ฮะ ฮะ
- (๔) ◦ เรามีครูดีเด่น ฮะ ถูกดีเล่นเราก็กี่ไม่เคย
กราบไหว้ท่านตอนเช้า ฮะ แล้วก็เข้าห้องเรียนไปเลย
ท่านให้เราทำงาน ฮะ เราชักท่านก็ไม่เฉยเมย
เรื่องทำดีไว้ไม่ต้องเอ่ย เราทำได้เลยทุกคนไป ฮะ ฮะ
- (๕) ◦ เรามีธงไตรรงค์ ฮะ ซึ่งเป็นธงของชนชาติไทย
สีขาวยขอบแดงเป็นแสงความรัก ฮะ ตอนเช้าเราชักขึ้นไป
ไตรรงค์งามของสยามรัฐ ฮะ แลเห็นสะบัดอยู่ไกลไกล
ทุกคนที่นี้ดีใจ แลเห็นธงไทยนั้นชี ฮะ ฮะ

- (๖) ○ เรามีพวกพ้องเป็นไถ่กระต่าย ฮะ แต่ว่าวัวควายนั้นเราไม่มี
 เพราะมันโตมันใหญ่ ฮะ ดิ่งมันไม่ไหวนะซี
 บรรดาปลัสดัว ฮะ เราเห็นเด่นชัดว่ามั่นใจดี
 ไม่เคยเล่นแกลังมันสักที นมมันก็มีให้เราเอย ฮะ ฮะ ๫

เพลงวิสาขะ

ขับลำพญาสี่เสา

- วิสาขะเป็นวันสำคัญยิ่ง คิษย์ทั้งหลายชายหญิงอย่าสงสัย
 กำเนิดพระพุทธเจ้าของชาวไทย ต่อมามาได้ตรัสรู้ด้วยพระญาณ
 แล้วพระองค์ได้ทรงสั่งสอนเรา ร่วมเกล้าเป็นสุขเกษมศานต์
 เมื่อเสด็จเข้าสู่ปรินิพพาน ก็ ถ วารวันวิสาขบูชา ๫

ขับลำบรเทศ

- การไปวัดควรไปในวันนี้ สดุดีพระพุทธกันเถิดหนา
 และเวียนเทียนสมโภชพระศาสดา คนจะชมเราว่าเป็นคนดี ๫

ขับลำเพลงสากล “อันความกรุณาปรานี”

- ขออำนาจพระพุทธสุตวิเศษ ขับไล่กองกิเลสให้แผ่นดิน
 เหลือแต่ความกรุณาและปรานี เข้าแทนที่ในห้วงแห่งดวงใจ
 “อันความกรุณาปรานี จะมีใครบังคับก็หาไม่”
 เสียแรงชื่อธรรมาธิปไตย ๑. ต้องทำให้คนนิยมชื่นชมเอย
 ๒. ต้องทำให้ผู้ใหญ่ชื่นใจเอย ข้า ๓. ต้องทำในงามตามชื่อเอย ข้า ๫

เพลงตุ๊ดตู่

- พวกเราดีใจจริงจริง สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้า
 เปิดโรงเรียนให้ศึกษา ชื่อว่า “ธรรมาธิปไตย”
 ตุ๊ดตู่ ตุ๊ดตู่ ตุ๊ดตู่ ตัวตุ๊ดตู่อยู่ที่ใด
 เราต้องหาต่อไป เพื่อจะได้มาถวายพระองค์
 ตุ๊ดตู่อยู่ที่ฟุ่มไม้ หรืออยู่ในไพรในพง

เรามีความประสงค์
ตุ๊ดตุ๊ดตุ๊ดตุ๊ด

มาถวายองค์พระบุตรี
อย่าหลบลิ้นหนีไปไหนเลย ๙

(นฤมล จูประเสริฐ, สัมภาษณ์)

เนื้อร้องเพลงไทยเป็นจำนวนมากปรากฏในวรรณโลกช่วยคลายโศกสร้างเศร้า
สงให้ใจเป็นสุข “ทั้งผู้ให้และผู้รับสมถวิล” ทั้งนี้เป็นเพราะท่านคิดว่า “การเจริญรอย
พระยุคลบาทย่อมถูกต้องเสมอ” ดังที่กล่าวไว้แล้วข้างต้น การร้องเพลงเป็นทำนองคือ
เสียงดนตรี พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (๒๕๔๓ : ๑๕๓) ทรงพระราช
นิพนธ์แปลเรื่อง “เวนิสวานิช” ไว้มีความตอนหนึ่ง ดังนี้

- คนใดที่ไม่มีดนตรีการ ในสันดาน, เป็นคนชอบกลนัก,
อีกใครฟังดนตรีไม่เห็นเพราะ, เขานั้นเหมาะคิดขบถปลั๊กชนม์
หรืออุบายมุ่งร้ายฆมังนัก; มโนหนักมีดมีวเหมือนราตรี,
และดวงใจยอมดำสภปรก รวนรอก: คนเช่นกล่าวมานี้
ไม่ควรใครไว้ใจในโลกนี้. เจ้าจงฟังดนตรีเกิดขึ้นใจ. ๙

ซึ่งท่านได้เจริญรอยพระยุคลบาทโดยกล่าวถึง “ดนตรี” ไว้ในบทประพันธ์สรรมากกว่าพัน
บท เล่ม ๒ ดังนี้

- อันภาษาใดใดในโลกนี้ จะเพราะกว่าดนตรีนั้นอย่าหวัง
ด้วยเสียงซึ่งถึงใจเมื่อได้ฟัง ต่างชาติยังเข้าใจไม่ต้องแปล
- ผู้บรรเลงดนตรีเหมือนมีฤทธิ์ เข้าถึงจิตมิตรสหายทั้งหลายแน่
ผู้มีได้เป็นเพื่อนเคยเชื่อนซแฮ อาจเปลี่ยนแปลงเป็นมิตรเพราะจิตใจ
- การอบรมบ่มนิสัยให้หญิงชาย ศิลธรรมคล้ายล้างหน้าก็ว่าได้
ดนตรีเทียบเปรียบแบ่งที่นวลโย รูปวิไลแลเด่นเห็นเข้าที่
- อยากให้ศิษย์แสนสวยช่วยล้างหน้า ผจงจัดเกศาให้สมศรี
จบลงด้วยทาแบ่งแต่งกายี การศึกษาดนตรีนี้สำคัญ ๙

ย่อมเป็นที่ประจักษ์อย่างแท้จริงว่า ศาสตราจารย์พิเศษ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็นผู้มีความรอบรู้เชี่ยวชาญ สามารถนำชั้นเชิงทางวรรณศิลป์มาประยุกต์ใช้ถ่ายทอด ความรู้และศิลปวิทยาการทั้งที่เกี่ยวกับการศึกษา สารคดีท่องเที่ยว ศิลปวัฒนธรรม งาน ประพันธ์ด้านบทละคร และงานประพันธ์ด้านกวีนิพนธ์ที่แฝงความคิดอันคมคายและมี อารมณ์ขันอีกเป็นจำนวนมากรวมทั้งเรื่องเบ็ดเตล็ดอื่นๆ มีที่ยังไม่ได้กล่าวถึงไว้ในที่นี้ อีก คือ ด้านคณิตศาสตร์และประวัติศาสตร์ แต่ก็ย่อมเป็นที่รู้กันทั่วไปว่าท่านเชี่ยวชาญจริง ทุกสิ่งที่ท่านสร้างทางวรรณศิลป์ ทั้งในภาษาไทยและภาษาอังกฤษ มีมากทั้งด้าน ปริมาณและเปี่ยมด้วยคุณภาพ ล้วนแต่มีคุณค่าต่อการดำรงชีวิตของคนทุกยุคทุกสมัย อำนวนประโยชน์ในทางสร้างสรรค์แก่วงการศึกษาศึกษาและสังคม ดำรงรักษาคุณค่าของงาน ด้านวรรณศิลป์และอักษรศาสตร์ไว้เป็นสมบัติทางวัฒนธรรมของชาติไทยได้อย่างดียิ่ง

โดยเฉพาะสมบัติชาติด้านดนตรีไทยท่านไม่เคยละเลยหรือหลงลืม จันทรวรรณ (วสันตสิงห์) เทวรักษ์ (สัมภาษณ์) อดีตผู้ช่วยศาสตราจารย์คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร หลานสาวท่าน เคยเล่าให้ฟังว่า “เวลากลับบ้านกรุงเทพฯ นั่งรถไป กับท่าน ท่านจะเปิดเพลงหงส์ทองฟังทุกครั้ง แยกสาหร่าย ทองย่อน นุล่งในหงส์ทอง ท่านชอบมาก ... ท่านร้องบันทึกเสียงในบทเจ้าชาย...ขอขอบใจ และอีกหลายเพลง ตอน ท่านไม่สบาย ท่านก็ชอบฟังเพลงไทย เพลงเขมรไทรโยค ฟังไป เคาะจิ้งหะไป ...แม้ กระทั่งไปเยี่ยมท่านที่หอวิชาวุฒฯ ตอนทำเพลงสุภาวดี ท่านก็เคยสอนให้ร้องเพลงทอง ย่อน ยามว่างท่านชอบร้องเพลงไทยเสมอ” นฤมล จูประเสริฐ (สัมภาษณ์) อาจารย์ ๒ ระดับ ๗ โรงเรียนธรรมาริปไตย อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ได้นำแถบบันทึกเสียงที่ ท่านร้องเพลงที่ท่านแต่งให้โรงเรียนโดยร้องลำพัง ก่อนที่ทางโรงเรียนจะนำบางเพลงไป ให้โรงเรียนดนตรีสยามกลการบรรเลงเป็นดนตรีสากล ท่านร้องได้ทั้งเพลงไทยและเพลง ไทยสากล และเมื่อท่านมีโอกาสไปประชุมยังต่างประเทศท่านจะนำไปร้องและแสดงด้วย เช่น บทกวีชื่อ “วัฒนธรรม” ที่ท่านแต่งไว้มีความยาว ๕ บท พร้อมบรรจุเพลงไทยไว้ขับ ร้อง จำนวน ๔ เพลง คือเพลงครอบครัววาล เวศสุกรรม ขอมกล่อมลูก และสะสม ท่าน ได้นำไปร้องรำทำสิ่งโคโปรเป็นครั้งแรก ดังนี้ เป็นต้น

ผลงานวรรณศิลป์ที่ท่านสร้างเป็นที่รู้จักและเป็นที่ยอมรับชื่นชมของชนทั่วไปทั้งไทยและเทศ ยิ่งนานวันผู้คนยิ่งเห็นคุณค่า ยกย่องศรัทธา และซาบซึ้ง นอกจากผลงานของท่านจะมี วรรณศิลป์แล้วยังมุ่งส่งเสริมการศึกษาอย่างเห็นได้ชัดเจนเช่นในบทกวีที่ชื่อ *"ดนตรี"* ที่กล่าวถึงข้างต้น จนอาจกล่าวได้ว่า ท่านมีผลงานและมีบทบาทเด่นทางด้านการศึกษา ทั้งระดับชาติและนานาชาติ ดังนั้นองค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติหรือองค์การยูเนสโกจึงประกาศยกย่องท่านให้เป็นบุคคลสำคัญและมีผลงานดีเด่นในฐานะเป็นนักการศึกษา (0ooth anniversary of the birth of Mom Luang Pin Malakul, educator (Thailand)) ในการประชุมใหญ่สมัชชาสามัญครั้งที่ ๓๑ เมื่อวันที่ ๒ พฤศจิกายน ๒๕๔๔ และให้สมาชิกทั่วโลกร่วมฉลองครบรอบวันเกิด ๑๐๐ ปี วันที่ ๒๔ ตุลาคม ๒๕๔๖ (เทคโนโลยีสื่อสารการศึกษา ๒๕๔๕ : ๑๓-๑๔,๑๖และ๑๗) ซึ่งภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากรได้จัด *โครงการ "๑๐๐ ปี ศาสตราจารย์หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล"* ขึ้นเป็นกิจกรรมบริการวิชาการแก่ชุมชนเพื่อแสดงความกตัญญูต่อท่านผู้มีคุณูปการอย่างยิ่งต่อภาควิชา เมื่อวันที่ ๒๔ ธันวาคม ๒๕๔๖

การที่องค์การยูเนสโกประกาศยกย่องให้ท่านเป็นบุคคลสำคัญและมีผลงานดีเด่นด้านการศึกษาของโลก หาใช่เพียงแต่เป็นการประกาศยกย่องให้เกียรติต่อคุณูปการของท่านอย่างสมเกียรติเท่านั้นไม่ หากแต่ในทำนองกลับกันคุณูปการของท่านยังช่วยให้ยูเนสโกมีเกียรติและศักดิ์ศรีไปด้วย

บรรณานุกรม

หนังสือ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. พิธีพระราชทานพระเกี้ยวทองคำแด่ผู้ส่งเสริมภาษาไทย
ดีเด่น. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๑.

งานเปิดพระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและ
ค่ายหลวงบ้านไร่. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด โรงพิมพ์ชวนพิมพ์,
๒๕๓๑.

บทประพันธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ๒๐๐ บท. กรุงเทพมหานคร
: บริษัทโรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๓๓. (สำหรับการแสดงละครพระ
ราชนิพนธ์ มูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์ และหอวิชาฐานุสรณ์จัดพิมพ์เพื่อเฉลิม
พระอัจฉริยภาพ และเผยแพร่พระเกียรติคุณ)

บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท. เล่ม ๖. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว,
๒๕๓๕. (หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล จัดพิมพ์ร่วมฉลองวันสถาปนาครบร้อยปีของ
กระทรวงศึกษาธิการ ๑ เมษายน ๒๕๓๕)

บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท. เล่ม ๗. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด
โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๓๖. (หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล พิมพ์เป็นบรรณาการเนื่อง
ในวันปีใหม่ และวันครู พ.ศ. ๒๕๓๖)

บทเพลงของปิ่น มาลากุล. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๗. (พิมพ์ในงานรื่นเริง
ฉลองอายุของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ๒๐ สิงหาคม ๒๕๐๗)

บทเพลงของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด
โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๓๒.

ปิ่น มาลากุล, หม่อมหลวง. [แปลเป็นบทละครสังคีตภาษาไทย]. เจ้าตากสิน
บทมหาอุปรากรภาษาอังกฤษ ๓ องค์ ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
เจ้าอยู่หัว. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๓๑.
(มูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในพระบรม
ราชูปถัมภ์จัดพิมพ์ในงานพระบรมราชานุสรณ์ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๓๑)

๓๕๐ นันทา ชุนภักดี

ปิ่น มาลากุล, หม่อมหลวง. ธิดาหงส์แห่งดุสิตธานี. นครหลวงกรุงเทพมหานครบุรี : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๔. (บทละครสังคีตของปิ่น มาลากุล เขียนต่อจากเรื่องหงส์ทอง สำหรับวิทยาลัยครูสวนดุสิต ๒๕๑๔)

_____ . ไปต่างประเทศ. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๒๖.

_____ . มาตาม บัดเตอร์ฟลาย. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๒๗.

_____ . หงส์ทอง. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๙. (บทละครสังคีตของปิ่น มาลากุล เขียนตามเค้าเรื่อง Le Lac des Cygnes ของ Piotr Ilich Tchaikovsky โดยระลึกในพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว)

_____ . หงส์ทอง. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหาร, ๒๕๓๒. (สุจิตร์การ แสดงละครสังคีตของนักศึกษาวิทยาลัยครูสวนดุสิต ณ ห้องศรีอยุธยา หอวิชาวิชานุสรณ์ ๒๔-๒๖ ตุลาคม ๒๕๓๒)

_____ . หงส์ทอง. กรุงเทพมหานคร : เนติกุลการพิมพ์, ๒๕๓๙. (สถาบันราชภัฏสวนดุสิตจัดพิมพ์เพื่อเป็นอนุสรณ์แห่งความอาลัยงานพระราชทานเพลิงศพพณฯ ม.ล. ปิ่น มาลากุล ปุชนิยบุคคลทางการศึกษา ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส วันที่ ๓๐ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๙ ตรงกับวันเสาร์ ขึ้นสิบสองค่ำ เดือนห้า ปีชวด)

_____ . กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๙. (อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ป.จ., ม.ป.ช., ม.ว.ม. ณ เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส วันที่ ๓๐ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๙)

มะโรง ร.ศ. ๑๑๑ ปีอันเป็นมงคล. นครหลวงกรุงเทพมหานครบุรี : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๑๕. (พิมพ์ในงานรื่นเริงฉลองอายุแปดสิบของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ๒๐ สิงหาคม ๒๕๑๕)

เวนีสวาณิช. พิมพ์ครั้งที่ ๔๘. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๓.

วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีที่ ๒๙ (๒๕๕๐) ฉบับพิเศษ ๓๕๑

วารสาร

“การประกาศยกย่องและร่วมฉลองบุคคลผู้มีผลงานดีเด่น และเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ของยูเนสโก.” เทคโนโลยีสื่อสารการศึกษา ๙, ๑ (ปีการศึกษา ๒๕๔๕) : ๑๓-๑๔.

“General Conference 31st session, Paris 2001.” เทคโนโลยีสื่อสารการศึกษา ๙, ๑ (ปีการศึกษา ๒๕๔๕) : ๑๖, ๑๗.

สัมภาษณ์

จันทร์วรรณ เทวรักษ์. อดีตผู้ช่วยศาสตราจารย์คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์. สัมภาษณ์, ๑๒ สิงหาคม ๒๕๔๖.

นฤมล จุประเสริญ. อาจารย์ ๒ ระดับ ๗ โรงเรียนธรรมมาธิปไตย อำเภอไพศาราม จังหวัดราชบุรี. สัมภาษณ์, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๔๖.

เอกสารพิเศษ

จันทร์วรรณ เทวรักษ์. จดหมาย, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๔๖.